

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.2.8>**ŚLUB UKRAIŃSKI: APARAT KATEGORYCZNO-POJĘCIOWY W POLU DEBATY****Hanna Shcherbakova***aspirantka Katedry Kulturoznawstwa i Komunikacji Międzykulturowej
Narodowej Akademii Kadr Kierowniczych Kultury i Sztuki (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-9376-969X

g.ilchenko@dakkim.edu.ua

Adnotacja. Celem badania jest opracowanie autorskiego podejścia dotyczącego definiowania kategorii i pojęć, które odzwierciedlają współczesne społeczno-kulturowe cechy obyczajów weselnych. Metodologia badania polega na zastosowaniu metod komparatywnych, historyczno-logicznych. Wspomniane podejście metodologiczne pozwala odkryć i poddać analizie nowoczesne podejścia w badanej dziedzinie. Nowością naukową pracy jest opracowanie funkcji społeczno-kulturowych i definicji dotyczących interpretacji kategorii takich jak obrzęd i rytuał. Obrzęd, naszym zdaniem, ma trwały publiczny charakter historyczno-kulturowy, że przejawia się w nim przede wszystkim tradycje i zwyczaje związane z określonym społeczeństwem, kulturą. Rytuał, naszym zdaniem, ma charakter kompleksowy, który odzwierciedla przede wszystkim głębokie struktury formalne, które są charakterystyczne dla uroczystości, w tym działań kultowych, niektórych obrzędów sakralnych. Ustalono, że współczesny rytuał ślubno-weselny w pełni wyraża dynamiczny charakter organizacji i przeprowadzenia ślubu, który ulega wielu zmianom w sensie wpływu wielu czynników i faktorów – społeczno-politycznych, o charakterze społeczno-ekonomicznym i społeczno-kulturalnym.

Słowa kluczowe: ślub ukraiński, kategoria, pojęcie, dyskusja, społeczeństwo globalne, kultura.

UKRAINIAN WEDDING: CATEGORICAL AND CONCEPTUAL APPARATUS IN THE FIELD OF DISCUSSION**Hanna Shcherbakova***Postgraduate Student at the Department of Cultural Studies and Intercultural Communications
National Academy of Management of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-9376-969X

g.ilchenko@dakkim.edu.ua

Abstract. The aim of the research is to develop an author's approach to the definition of categories and concepts that reflect modern socio-cultural features of the wedding. The research methodology is to apply comparative, historical and logical methods. This methodological approach allows to reveal and analyze modern approaches in the field. The scientific novelty of the work lies in the dilution of socio-cultural functions and definitions regarding the interpretation of such categories as rite and ritual. In our opinion, the rite has a stable public historical and cultural character, which, first of all, manifests the traditions and customs inherent in a particular society and culture. In our opinion, the ritual has a complex character, which reflects, first of all, the deep formal structures that are characteristic of the performance, including cultic acts, of certain sacred rites. Conclusions. The modern wedding and marriage ritual fully expresses the dynamic nature of the organization and conduct of the wedding, which is undergoing many changes in terms of the influence of many factors and factors – socio-political, socio-economic and socio-cultural nature.

Key words: Ukrainian wedding, category, concept, discussion, global society, culture.

УКРАЇНСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ: КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ У ПОЛІ ДИСКУСІЇ**Ганна Щербакова***аспірантка кафедри культурології та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-9376-969X

g.ilchenko@dakkim.edu.ua

Анотація. Метою дослідження є напрацювання авторського підходу стосовно визначення категорій і понять, які рефлексують сучасні соціокультурні особливості весільного дійства. Metodologia дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дає змогу розкрити та піддати аналізу сучасні підходи в досліджуваній сфері. Наукова новизна роботи полягає в розведенні соціокультурних функцій й визначень стосовно тлумачення таких категорій, як обряд й ритуал. Обряд, на нашу думку, має стійкий публічний історико-культурний характер, у якому насамперед проявляються традиції й звичаї, притаманні певному соціуму, культурі. Ритуал, на нашу думку, має комплексний характер, який відображає, перш за все, глибинні формальні структури, що є характерними для відправлення, в тому числі, культових дій, певних сакральних обрядодій. Визначено, що сучасний весільно-шлюбний ритуал повноцінно виражає динамічний характер організації й проведення весілля, яке зазнає багато змін у сенсі впливу багатьох чинників і факторів – соціально-політичного, соціально-економічного й соціально-культурного характеру.

Ключові слова: українське весілля, категорія, поняття, дискусія, глобальне суспільство, культура.

Вступ. Актуальність теми визначається сучасними реаліями соціокультурного світу, в якому традиційне весілля, насамперед його зміст й організація, зазнало суттєвих змін. На нашу думку, це пов'язано зі змінами у світі та його культурі. Світова пандемія також внесла певні корективи в процес організації й оформлення весільного дійства.

Особливе напруження у весільно-шлюбній сфері визріло на тлі співвідношення традицій та інновацій. Традиційний шлюб трансформується щодо реалій сьогодення, які впливово визначають форму й зміст весільного дійства. Також треба зазначити, що у весільному процесі, як і загалом у глибинах глобальної культури, мають колосальний вплив віртуальні інформаційно-змістові соціокультурні форми, різноманіття символічних форм постмодерного характеру. У цивілізованому світі має місце тенденція до впровадження інновацій, які видозмінюють зміст і форми шлюбно-весільного процесу.

Водночас збереження традицій у сфері весільного дійства, насамперед в етнонаціональному контексті, залежить від конфігурації новітніх соціокультурних тенденцій – у сучасному світі змагаються глобалізм й антиглобалізм, націоналізм й інтернаціоналізм, расизм та антирасизм, сексизм та традиційне ставлення до розподілу гендерних ролей, статусів, суспільно-соціальні інтеграція й дезінтеграція та ін. У межах цього змагання весілля як феномен переходу набуває новітніх лінгвокультурних та культурно-антропологічних значень.

У лінгвістиці, культур-антропології, культурології тощо має місце дискусія з приводу розробки сучасної методології гендерних відносин, їхнього світоглядного забезпечення, відповідного категоріально-понятійного апарату. У межах цієї дискусії має місце різночитання таких категорій і понять, як «обряд», «ритуал», «церемонія», «звичай», «традиція» та ін. Цю дискусію посилює загальна лінгвальна ситуація, де співвідносяться різні мови цивілізованого світу. Для України ці процеси мають специфічне значення: по-перше, українська молодь віддає перевагу реаліям урбаністичної масової культури, яка є притаманною передовим цивілізованим регіонам світу – США, Старому Світові; по-друге, має місце неврівноваженість у сфері змагання традицій і новацій у весільно-шлюбному процесі.

Аналіз досліджень і публікацій. Стан розробки досліджуваної проблеми є неоднозначним, зокрема стосовно обґрунтованого визначення категорій і понять, які відображають зміст й форми весільного дійства, особливо в умовах змагання різних соціокультур.

Відповідно до напрямів і тенденцій загальнолюдської культури, її регіональних й локальних аспектів, розкриття теми можна екстраполювати на досягнення в етнокультурологічному знанні. Для України – це українознавство, народознавство, етнографія, етнологія, етнодизайн, життєве мистецтво тощо. У цьому напрямі повноцінно й багатоаспектно характеризуються надбання українського народу та його культури, що відображають традиції й інновації у весільній обрядовості, її ритуально-церемоніальній частині.

Основою розкриття цих аспектів є праці, в яких детально описується українська весільна обрядовість. Їх налічується кілька сотень, але насамперед нас цікавлять роботи таких авторів, як З. Босик (Босик, 2013), О. Брайченко (Брайченко, 2014), В. Бугайова (Бугайова, 2013), Р. Кирчів (Кирчів, 2004), І. Красовська (Красовська, 2012), З. Марчук (Марчук, 2004), В. Матушенко (Матушенко, 2009), І. Несен (Несен, 2004), І. Щербіна (Щербіна, 2001).

У контексті символіки та ритуального сегмента весільного обряду є змістовними роботи таких авторів: М. Маєрчик (Маєрчик, 2011), В. Матушенко (Матушенко, 2009), Г. Нівня (Нівня, 2018).

На нашу думку, першопочтовком у царині обґрунтування лінгвістичного апарату обрядовості, ритуалу й церемонії стали статті М. Буховські «*Обряд, ритуал, церемонія*» (Buchowski, 1999: 12), які містять цікаві моменти, що виражають певне розуміння категорій і понять у системі обрядів і ритуалів родинного циклу, зокрема весілля. Також, на нашу думку, є цікавим дослідження М. Маєрчик («*Ритуали родинного циклу крізь призму моделі переходу*») (Mayerchuk, 1999: 18), де автор розміщує нашу тріаду. Своєю чергою такий підхід був започаткований А. Геннепом (Геннеп, 1999), він не втратив актуальності й у наш час.

Метою статті є висвітлення авторської позиції щодо сучасних характеристик у межах категоріально-понятійного апарату весілля як дійства – цілісного соціокультурного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Весілля є однією з найважливіших подій у людському житті, а традиційний весільний ритуал є великим явищем народної культури. Власне весільний ритуал складався з низки обрядів, необхідних для надання шлюбу юридичної сили. Весільний ритуал в Україні мав кілька «перехідних» елементів – сватання, оглядини, заручини, підготовка до весілля, запросини, дівчачий вечір, вінчання. Протягом усього весілля здійснювались обряди, які уособлювали ідею родючості і достатку. Та минали роки, Україна входила до складу інших держав, у радянський час весільна обрядовість й ритуали-церемонії набули іншого характеру. З 1991 року Україна крокує шляхом незалежності, сучасні українські молодята орієнтуються як на вітчизняні традиції, так і на загальносвітові тренди. Специфічний вплив на організацію й форми весільного дійства справляє світова пандемія.

З метою з'ясування сутності категорій та понять у сфері весільного процесу позначимо основні його концепти. Таким є категорія «обряд», що розглядається як сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних із побутовими традиціями або виконанням релігійних настанов; є сукупністю установлених церквою культових дій, церемонією (Білодіда, 1980: 574).

Ми звертаємо увагу на те, що нині здебільшого в науці поняття «обряд» розуміється як сукупність дій, затверджених звичаєм або ритуалом, що втілюють у собі історично-соціальні уявлення, норми та цінності. На думку М. Буховські, категорія «обряд» належить до засадничих у словнику етнологічних понять, виконує низку особливих функцій (у культуротворчості) (Мельник, 2011: 19) на рівні арбітральності

й конвенціональності (Lewis, 1980), є реалізацією принципу прескриптивності, виявом поваги до традиції, формального й публічного обов'язку, комплексом рекомендованих дій.

М. Буховські підкреслює комунікативну функцію обрядовості, слідує Девіду Якобсону, який вважає, що обряд має й інші функції: референційну (позатекстовість), поетичну (вияви метафоричності, інверсія, діакронічність). Крім того, вчений розрізняє обряд й мистецтво за рахунок відношення, зокрема, до обряду прагматики й трансформативності щодо соціальних умов його відправлення. Вчений акцентує також на емоційному сегменті обрядовості, вважаючи обряд канонізованою формою експресії, особливим вираженням культури. Також цікавим є зауваження дослідника щодо оцінки спільних жанрів (для обряду й мистецтва), співів, танців, музики, хореографії, обрядових атрибутів (які мають зміст й форму мистецтва), особливо ужиткового дизайну (Buchowski, 1999: 19).

Особливу увагу приділила оцінці обряду Мері Дуглас (Douglas, 2004): вчена надає два визначення обряду, тобто, на її думку, з однієї сторони, це сукупність позатехнічних актів поведінки, а з іншої – сукупність стандартизованих позатехнічних суспільних дій і комплекс магічно-релігійних переконань.

Варто зазначити, що ширшою категорією в сенсі загальної оцінки традицій і відповідної комунікації в культурі є «звичаї», який як суспільно-соціальна значуща культуротворча категорія розуміється як комплекс традиційно сталих правил поведінки, обрядових дій.

Обряд, порівняно зі звичаєм, містить естетичний компонент, він «обряджає», тобто декорує подію. Метою обряду, за В. Карандашовим, є, «за допомогою символів і символічних дій виразити, передати, закріпити традиційні для будь-якого суспільства, класу, соціальної групи ідеї, ідеали, норми, цінності, зразки життєдіяльності, викликати в його учасників відповідні почуття, настрої, морально-психологічну атмосферу, що сприяє засвоєнню соціального досвіду, який передається за допомогою конкретного обряду» (Карандашов, 1993: 24).

Загалом треба мати на увазі, що звичаєва побутова повсякденна соціальна практика акцентує в змісті й оформленні на концептуальних моментах життя людини – народженні, шлюбі, відході до іншого життя. У цьому контексті К. Настояща (Настояща, 2019: 81) виходить зі співвідношення соціальної практики та закріплення концептуальних важливих життєвих подій у людському повсякденні. Авторка склала ланцюг: суспільні рухи – звичка – практика – ритуал – обряд – норма – правило.

При цьому авторка вважає, що норми відбивають структурні елементи культури – культурні практики, обряди й ритуали. На думку К. Настоящої, обряди і ритуали є цементуючими елементами, які відтворюють функціонування культурної традиції; повсякденні практики ж є елементами обрядів і ритуалів, через які відтворюється дискурсивність, належність до культурної комунікації в межах етноспільноти (Настояща, 2019: 82).

З цього погляду основою кардинального розрізнення обрядів і ритуалів від практики є усвідомлюваність та світоглядність, церемоніал. Останні набувають великої ваги саме в ритуалі, який не тільки світоглядно усвідомлюється акторами, але й переживається. У цьому сенсі, за К. Настоящою, ритуал має феїстичну функцію навіювання – передавання сакральних смислів, сенсів та значень через дії. Саме через навіювання стається сакралізація культурного інсценування. Тобто тут ми бачимо акт звернення до глибинних архетипних структур архаїчного звичаєвого традиційного осмислення найважливіших подій у житті людини, зокрема весільного процесу (Настояща, 2019: 84).

У цьому зв'язку наведемо визначення категорії «ритуал»: «...це сукупність обрядів, що супроводжують релігійну відправу і становлять її зовнішнє оформлення; вироблений звичаєм або запроваджений порядок здійснення чого-небудь; церемонія, церемоніал...» (Білодід, 1980: 544).

Отже, маємо справу з процедурою, що відбувається на релігійній або іншій сцені, відображає систему релігійних або інших обрядів, предписаним або усталеним обрядом, церемонією, в основному релігійного характеру. Але в цьому випадку ми маємо натяк на символічну кодовану природу поведінки, яка має соціальне регульоване значення.

На думку М. Буховські (Buchowski, 1999: 14), в категорії «обряд» виокремлюються поняття «ритуал» та «церемонія». Дослідник вважає ритуал комплексом суспільно стандартизованих позатехнічних дій, що містяться у своїй структурі світоглядні уявлення, сконцентровані навколо практично «невловимих» цінностей і виражені у метонімічній й символічній формах, які можна когнітивно аналітично відокремити від емоційної частини. А церемонії, на думку дослідника, виконують лише низку суспільно стандартизованих позатехнічних дій, які в символічній формі відбивають закладені в них суспільні сенси.

М. Буховські акцентує на надважливій функції ритуалу, символічній ціннісній легітимації переходу на основі формально й змістовно визнаної конвенції. З цього приводу дослідник виділяє два культуротворчих формалізуючих процеси – трансформацію й трансгресію. Під трансформацією автор розуміє сукупність наслідків обрядових дій, які в системі суспільно-суб'єктивного досвіду спричинили «онтологічні» зміни в об'єкті; трансгресія розуміється як стан переходу суб'єкта (суб'єктів) в інший соціокультурний статус. На думку М. Буховські, суспільно значуща дія, яка має на меті зміну статусу осіб, є ритуалом переходу. У такому ж сенсі церемонія переходу є перформативним конвенційним актом у трансгресивному значенні, дією, основним завданням якої є формальна символічна легітимація певного соціального стану, статусу відповідно до загальноприйнятих суспільних норм, стандартів, правил тощо, в основному етикетного характеру (Маєрчик, 2011: 19).

Факт переходу фіксує зв'язок двох площин обрядовості-ритуальності-церемоніальності: *символьно-світоглядної* та *символьно-комунікаційної*.

За М. Буховські, ритуалом переходу позначається дія, в результаті якої мають місце значущі зміни в статусі дійових осіб на тлі сприйняття важливих світоглядних значень, цінностей, які змістовно культурно наповнюють обрядовий процес. Ритуал із цієї позиції є санкціонованою причиною трансформації та трансгресії. Трансформаційний процес має характер повідомлення про перехід, де мають пріоритет символічні чинники комунікативного типу. Трансгресійний процес легітимізує статус його учасників, визначаючи онтологічні, когнітивні й емоційні засади обрядової поведінки (Маєрчик, 2011: 19).

У весільному процесі, на нашу думку, синтезуються елементи обряду, ритуалу й церемонії, які містять як ознаки трансформації, так і трансгресії. Але, що стосується шлюбної церемонії, то під час її відправлення окремі елементи обряду можуть трактуватися як необов'язкові. Це залежить від багатьох чинників – світоглядного характеру, соціально-статусного та ін., які мають як суб'єктивні, так і об'єктивні витоки. У разі автономізації обряду й новітнього соціального статусу, стану, відсутність або неувага до світоглядних підстав спричиняють лише конвенціоналізацію шлюбно-сімейних дій. Таким прикладом є церемонія, яка санкціонує цивільний шлюб разом із фактом втрати перформативних властивостей у новообраному союзі; це – шлюб, який має суто трансгресійні властивості.

У випадку церковного шлюбу на перший план висуваються ціннісні здогматизовані переконання, замкнені на вірі. Цей перехід має суто ритуальний сакральний світоглядний характер легітимації в божественному духовному вимірі.

Оцінка значення ритуалу в соціокультурному житті адекватно екстраполюється на тему статті. Цей момент є ключовим у баченні ритуалу в динаміці як основи переходів та первообразу культуротворчого акту. Остання визначає провідне місце ритуалу в системі народження нових текстів, образів, смислів, які своєю чергою мають місце в релігії, мистецтві, літературі, науці, філософії. На нашу думку, весільний ритуал є практичним відображенням цієї динамічної системи: має місце ритуальне церковне освячення шлюбу (як акт причастя до Бога); весільне дійство містить елементи багатьох жанрів мистецтва й літератури, весілля описується багатьма науковими галузями, зрештою, весілля несе певне світоглядне навантаження, яке розкривається через історичні часопросторові когнітивно-емоційні, ціннісно-етичні виміри й т.п. Саме в ритуалі, весільному зокрема, відбувається санкціонування й залучення до цінностей; спільноті надається урочиста святкова сакральна можливість емоційно пережити й усвідомити екзистенційну значущість основоположних людських вартостей. Завдяки своїй фундаментальності та складності ритуал є універсальною формою, що впорядковує соціальну взаємодію індивідів загалом.

На думку Е. Мельник, поняття «ритуал» збігається з аналогічним інструментальним комплексом, який використовується в етнографії, етнології та релігієзнавстві, як-от: ритуалізація, обряд, звичай, церемоніал, процедура, етикет (Мельник, 2013: 62). Свого часу термін «ритуалізація» вперше було застосовано Дж. Хакслі (Hubbs, 1943: 365). В. Буркерт для позначення моделей ритуальної поведінки виділяє такі поняття: для вроджених схем; для комплексів моделей поведінки, опосередкованих культурою (Буркерт, 2013: 405). Дослідник вважає, що ритуалізм можна розглядати з таких позицій: як принцип повсякденних міжіндивідуальних взаємодій; як форму соціальної адаптації; як ціннісну характеристику соціокультурних систем.

З позиції нашого дослідження треба зважати на те, що найчастіше «ритуал» розглядається як вид обряду, як форма символічної поведінки, що склалася історично. На нашу думку, ця категорія має, по-перше, магічно-міфологічне походження, по-друге, релігійне походження, що було (у випадку весільно-шлюбної церемонії), історично зафіксовано Церквою, перш за все, у Старому Світі. Україна в цьому сенсі не є винятком.

На думку М. Маєрчик, ритуал, весільний зокрема, слугує формуванню середовища, де здійснюється комплексний перехід – у часі й просторі, за участю представників різних спільнот – лімінальних осіб, наближених до них рольових та родинних персонажів (Маєрчук, 1999: 18). Якщо ж розглядати ритуал як емоційно-когнітивну модель переходу, то для нашої теми має значення комплекс маркерів весілля – вербальних й невербальних, духовних й матеріальних, символічно-знакових.

Водночас, за К. Настоящою, процес відправлення обряду є простішим за функцією (стосовно ритуалу); його завданням є залучення актора(рів) у простір дійства (весільного, зокрема) (Настояща, 2019: 81). З цієї позиції обряд є просторочасовими, організаційними рамками ритуалу, що структурують простір і час в акті актуалізації сакральних смислів, які відтворюються (цілісно, глибинно, архетипно) в ритуалі. З цієї позиції обряд як послідовність традиційних, алгоритмізованих дій (повсякденно-святкових практик) сприяє усвідомленню дійовими особами важливості й цінності культурного дійства (зокрема, весілля), слугує відволіканню актора (акторів) від повсякденності, фокусує увагу учасників дійства на святковому формалізованому дійстві – ритуалі.

З позиції генерального завдання обрядовості в культуротворчості обряд за допомогою символів і символічних дій сприяє культивуванню, трансляції, закріпленню традиційних для суспільства, класу, соціальної групи – ідей, ідеалів, норм, цінностей, зразків життєдіяльності, викликає у його учасників відповідні почуття, налаштовує відповідну морально-психологічну атмосферу, що вона має сприяти засвоєнню соціального досвіду.

У цьому аспекті ритуал більше пов'язаний із символічним оформленням обряду. За К. Настоящою, обряд є формою соціально значущого дійства, виражає єдність форми і змісту суспільно значущого дійства (Настояща, 2019: 90), така єдність має історичний характер; вона походить від магічних до релігійних форм культуротворчості. Саме віра в реальність символічних дій є необхідною умовою існування ритуалу, але не обряду; обряд є формою залучення до певної надреальності, сфери сакрального. Також сакральність є передумовою

і формою вираження ритуалу. Обряд, на думку К. Настоящої, має широкий соціокультурний сенс; він є основою традиції – народної, корпоративної (Настояща, 2019: 91). Ритуал є глибшим, навіть інтимнішим, ніж обряд, залученням до відкриття й сприйняття його учасниками цінностей культури; ритуал сприяє емоційно-когнітивному і соціальному переформатуванню поведінки учасників. Зауважимо, якщо ритуал смислопродукує, то практика смисловідтворює, передаючи традицію через обрядовість.

Сучасні дослідники вважають, що ритуал як обрядовий процес має місце головним чином у сфері церемоніальних форм офіційної поведінки та в лакуні побутових відносин. З цієї позиції ритуал є вираженням зовнішньої символічної форми, яка втілює легітимізований порядок обрядових дій, є системою, комплексом, який систематизує і класифікує обряди стосовно ствердження і регламентації суспільного й соціального устрою. За переконанням Е. Мельник, *«між ритуалом і обрядом існують певні відмінності. Обряд є сукупністю символічних стереотипних дій, які втілюють у собі ідеї, уявлення, норми й цінності та викликають певні колективні почуття. Ритуал є системою, що поєднує обряди для реалізації процесу регламентації суспільного світового устрою, виступає формою суворо встановленого порядку обрядових дій»* (Мельник, 2011: 42).

Водночас обряд є сукупністю символічних стереотипних дій, які втілюють у собі ідеї, уявлення, норми й цінності; останні комплексно покликани викликати певні колективні почуття (частіше архетипні). Тут якраз є практично прийнятними звичаї, традиції й т.п. З цього боку весілля можна трактувати як сукупність церемоніальних ритуальних символічних обрядових дій, які виражають зміст цього дійства у символічній формі.

Соціальна функція ритуалу полягає, в тому числі, у позначенні в колективній (архетипній) свідомості змін, які відбуваються в соціальній структурі, з метою констатації процесів перетворення. У нашому випадку весільно-шлюбний церемоніал, ритуальна практика, обряд, є комплексом переходу, який фіксує новітній соціальний стан тих, хто обрав шлях сімейного життя.

У певному сенсі весільний ритуал, обряд, церемонія тощо позиціонуються одночасно в синхронічному і діахронічному аспектах. Це дійство синхронічно з існуванням певного соціуму, спільноти; одночасно це віха в житті людини, яка досягла певного віку й статусу. З цього боку функцією звичаю є ствердження норми, визначеної ритуалом, регламентація відносин учасників у перервах між ритуалами. У нашому аспекті мається на увазі шлюбний ритуал, який унормовує стосунки між статями. На нашу думку, шлюб, весільний ритуал тощо фіксують соціально-гендерні відносини між чоловіком та жінкою.

Традиційно в історії людства стан співвідношення ритуалу та звичаю визначався з позиції першості ритуалу як основи для будь-якої регламентованої поведінки. З цього погляду ритуал має більше значення в сегменті соціального контролю стосовно звичаю, має ширші повноваження й завдання.

Виходячи з вищеописаного матеріалу, ми даємо авторське визначення категорії «весільний ритуал» – це символічна форма й регламентований зміст переходу в сімейне (шлюбне) життя учасників весільно-шлюбного дійства, що супроводжується послідовністю дій (обрядів), які мають певну символічну й світоглядну цінність, виконуються відповідно до звичаїв та традицій суспільства загалом і певного соціуму зокрема. Він є емоційно-когнітивним сегментом культурної традиції, що передається (транслюється) на основі традиції як культурна спадщина предків. При цьому момент, акт, тощо народження сім'ї з позиції народної культури ознаменованій («обряжений») розгорнутою багатоплановою ритуально-обрядовою формою. Таким чином, формально і змістовно реалізуються ідея і практика соціального становлення, суспільного переведу (ініціації) наречених (молодят) у новий для них і життєво значущий для соціуму статус; це є ідея й практика зближення двох родин задля продовження роду. У цьому сенсі весільні обряди є формою і змістом закріплених народними традиціями суспільних звичаїв, що супроводжують і маніфестують стан одруження, народження нової сім'ї. Під час весільної обрядовості має місце процес міжпоколінної передачі етнокультурної інформації світоглядного змісту. Будучи одним з одноразових обрядів родинного циклу, весільний обряд є найстійкішим й найскладнішим із компонентів циклу. При цьому шлюбний ритуал є усвідомленою культурною формою переходу людини з неодруженого стану в одружений, є цілісним, внутрішньоорганізованим системним організмом, який побутує в етнорегіональному аспекті, має стабільне структурне ядро, включене в численні динамічні соціокультурні елементи.

Наукова новизна дослідження полягає в авторській позиції розведення соціокультурних функцій і визначень стосовно тлумачення таких категорій, як обряд й ритуал. Обряд, на нашу думку, має стійкий публічний історико-культурний характер, де насамперед проявляються традиції й звичаї, притаманні певному соціуму, культурі.

Ритуал, на нашу думку, має комплексний характер, який відображає, перш за все, глибинні формальні структури, що є характерними для відправлення, в тому числі, культових дій, певних сакральних обрядодій. При цьому ритуал може містити в собі певні елементи обрядодій, які мають насамперед змістовне навантаження, визначене своєю чергою певною культурою, світоглядом конкретного соціуму, при цьому маючи в своїй основі соціокультурні історичні елементи, в тому числі, світоглядного змісту й характеру. Однією з найважливіших якостей і характеристик ритуалу є його символічна акцентація й формалізація, яка певним чином узгоджується з усталеним традиційним комплексом обрядовий, що є характерними для певних культури і соціуму. Ритуал певним чином узгоджується з церемонією, церемоніалом, чого не можна сказати про обряд, який втілює певний простір варіантів відправлення стосовно реалій соціокультури. У цьому сенсі зазначимо, що ритуал має сталий формальний каркас, проте він активно піддається змінам, особливо в глобальну добу.

Обряди ж, на нашу думку, виражають насамперед історію традицій і звичаїв, які притаманні певній культурі певного народу.

Висновки. Українське весілля перебуває під впливом як традиційної обрядовості, ритуалізації, так і викликів новітнього соціокультурного характеру. Основним протиріччям у межах повноцінного розуміння специфіки українського весілля є співвідношення традицій та інновацій у сімейно-шлюбній сфері.

Значну роль в аспекті розуміння змісту весілля, його витоків й динаміки відіграють сучасні гендерні процеси, культуротворчі процеси, які зазнали значного впливу з позиції еволюції сталих культурних форм у бік масифікації, віртуалізації, стандартизації, переважання культури повсякдення над культурою елітарною, високою, заміщення традиційних культурних жанрів постмодерними символічними патернами тощо.

Викликає занепокоєння надто велике урізноманітнення підходів щодо оцінки сутності, організації й проведення сучасного весілля в умовах лінгвальної та соціокультурної невизначеності, насамперед у комплексі понять, термінів й категорій, які мають методологічно забезпечити розуміння сутності сучасних процесів, перш за все, культурологічного характеру.

Маємо зазначити, що значний вплив на тезаурус весільного дійства справляють підходи, поширені в західній науці. На нашу думку, перспектива таких пошуків полягає в адекватному співвідношенні напрацювань як у вітчизняній науці, так і на теренах цивілізованого світу. На цьому шляху є багато перепон – етнонаціонального характеру, в царині взаємодії мов, у розбалансованості культуротворчих процесів, які своєю чергою викликані впливом глобальної масової цивілізації на позиції національних культур, народні традиції й т.п.

Наш підхід полягає в необхідності досягти паритету у визначенні засадничих лінгвістичних та культуро-антропологічних положень у тезаурусі весільного дійства – як адекватного співвідношення напрацювань у галузі українознавства, народознавства, етнології та етнографії вітчизняного походження і світової науки й культури.

Тому, враховуючи стан змін у сучасній культурі, ми віддаємо перевагу ритуалу, який, на нашу думку, найбільш адекватно виражає ці зміни. Нині, в умовах пандемії, недоречно говорити про «дистанційне» відправлення обряду, а про ритуал можна сказати, що він актуально відображає реалії сучасного весільно-шлюбного дійства, з урахуванням певних відхилень від традиції – через певні віртуальні, аудіо-візуальні форми тощо. Загалом можна стверджувати, що сучасний весільно-шлюбний ритуал повноцінно виражає динамічний характер організації і проведення весілля, яке зазнає багатьох змін через вплив багатьох чинників і факторів соціально-політичного, соціально-економічного й соціально-культурного характеру.

Список використаних джерел:

1. Босик З.О. Традиційний весільний обряд та динаміка його трансформації: символіка весільного та після весільного етапів. *Вісник НАКККіМ*. 2013. № 4. С. 38–45.
2. Брайченко О. Побутування українських традиційних свят родинного циклу в умовах наступу радянської ідеології 70–80-х років ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 4. С. 115–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTE_2014_4_11 (дата звернення: 10.09.2021).
3. Бугайова В.О. Весілля як феномен української культури: обрядовість і театралізація : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / 26.00.04. Харків : Харківська державна академія культури, 2013. 20 с.
4. Буркерт В. Жертвоприношення в древнегреческом ритуале и мифе. *Жертвоприношение: ритуал в культуре и искусстве от древности до наших дней*. Москва : Языки русской культуры, 2013. С. 405–480.
5. Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / пер. с франц. Москва : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. 198 с.
6. Карандашов В.Д. Социальная коммуникация как фактор формирования ценностных ориентаций военнослужащих. Санкт-Петербург, 1993. 229 с.
7. Кирчів Р. Українська весільна обрядовість. *Етнографія України* : навч. посібник / за ред. С.А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. С. 364–370.
8. Красовська І. Семантика обрядового простору у весіллі Сокирянщини 90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Культурологія*. 2012. № 9. С. 294–302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2012_9_34 (дата звернення: 10.09.2021).
9. Маєрчик М. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу : монографія. Київ : Критика, 2011. 327 с.
10. Марчук З.В. Еволюція української весільної обрядовості (на матеріалах фольклору) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. Київ : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2004. 17 с.
11. Матушенко В.Б. Сучасне весілля в контексті української обрядової культури : монографія. Київ : Стило, 2009. 198 с.
12. Мельник Е.А. Ритуал як засіб створення стереотипів культурних форм спілкування та поведінки. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 1. С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2013_1_10 (дата звернення: 10.09.2021).
13. Мельник Е.А. Ритуал як феномен комунікативної культури (частина I). *Гуманітарний часопис*. 2011. № 3. С. 42–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2011_3_8 (дата звернення: 10.09.2021).
14. Настояща К.В. Обряд, ритуал, норма і правило: компаративний аналіз образів зв'язку в теорії практик. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Сер. Соціологічні науки*. 2019. № 3 (42). С. 81–91.
15. Несен І.І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ – ХХ ст.). Київ : Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, 2004. 280 с.

16. Нівня Г.О. Ритуал як символічна форма соціальної комунікації : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Одеса : Південноукр. національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, 2018. 243 с.
17. Словник української мови (1970–1970) : в 11 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. 574 с.
18. Щербіна І.В. Українське весілля як етнокультурний феномен (на матеріалі слобожанської обрядово-пісенної традиції) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01. Харків : Харківська державна академія культури, 2001. 20 с.
19. Buchowski M. Rite – Ritual – Ceremony. *Studies of Integral Culture*. 1999. № 2. P. 12–17.
20. Fardon R. Douglas [née Tew], Dame (Margaret) Mary. Oxford : Oxford University Press, 2004. URL: <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/98779>. (Last accessed: 10.09.2021).
21. Hubbs C.L. Evolution the new synthesis. *American Naturalist*. 1943. № 77 (771). P. 365–368. URL: <https://doi.org/10.1086/281134>. JSTOR 2457394 (Last accessed: 10.09.2021).
22. Jacobson, D. Reading ethnography. New York : State University of New York Press, 1991. 234 p.
23. Lewis G. Days of Shining Red. An Essay of Understanding Ritual. Cambridge : Cambridge University Press, 1980. 236 p.
24. Mayerchuk, M. Rituals of the Family Cycle in the Light of the Model of Passage. *Studies of Integral Cultural*. 1999. № 2. P. 18–31.

References:

1. Bosyk, Z.O. (2013). Tradytiinyi vesilnyi obriad ta dynamika yoho transformatsii: symbolika vesilnoho ta pislivesilnoho etapiv [Traditional wedding ceremony and the dynamics of its transformation: the symbolism of the wedding and post-wedding stages]. *Visnyk NAKKKiM*, 4, 38–45.
2. Braichenko, O. (2014). Pobutuvannia ukraïnskykh tradytiinykh sviat rodynnoho tsykladu v umovakh nastupu radianskoi ideologii 70-80-tykh rokiv XX stolittia [Existence of the Ukrainian traditional holidays of a family cycle in the conditions of approach of the Soviet ideology of 70-80th years of the XX-th century]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 4, 115–127. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTE_2014_4_11
3. Buhaiova, V.O. (2013). *Vesillia yak fenomen ukraïnskoi kultury: obriadovist i teatralizatsiia [Wedding as a phenomenon of Ukrainian culture: ritual and theatricalization]*. (Author's ref. dis. cand. art critic.). Kharkiv: Khark. derzh. akad. kultury.
4. Burkert, V. (2000). Zhertvoprynoshenye v drevnehrecheskom rytuale y myfe. *Zhertvoprynoshenye: Rytual v kulture y yskusstve ot drevnosti do nashykh dnei [Sacrifice in ancient Greek ritual and myth. Sacrifice: A Ritual in Culture and Art from Antiquity to the Present]* pp. 405–480. Moscow: Yazyki russoy kult.
5. Henep, A. (1999). *Obryady perekhoda. Sistemacheskoye izucheniye obryadov [Rites of passage. Systematic study of rituals]*. Moscow: Izdatelskayafirma “Vostochnayaliteratura”.
6. Karandashov, V.D. (1993). *Sotsialnaya kommunikatsiya kak faktor formirovaniya tsennostnykh oriyentatsiy voyennosluzhashchikh [Social communication as a factor in the formation of value orientations of servicemen]*. St. Petersburg.
7. Kyrchiv, R. (2004). Ukraïnska vesilna obriadovist [Ukrainian wedding ceremonies]. In S.A. Makarchuk (Ed.). *Etnohrafiia Ukraïny* (pp. 364–370). Lviv: Svit.
8. Krasovska, I. (2012). Semantyka obriadovoho prostoru u vesilli Sokyrianshchyny 90-tykh rr. XX – poch. XXI st. [Semantics of ceremonial space in the wedding of Sokyrianshchyna of the 90s of the XX - beginning XXI century]. *Naukovizapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Seriya: Kulturolohiia, 9, 294–302. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2012_9_34
9. Maierchuk, M. (2011). *Rytual i tilo: strukturno-semantychnyi analiz ukraïnskykh obriadiv rodynnoho tsykladu [Ritual and body: structural and semantic analysis of Ukrainian rites of the family cycle]*. Kyiv: Krytyka.
10. Marchuk, Z.V. (2004). *Evolutsiia ukraïnskoi vesilnoi obriadovosti (na materialakh folkloru) [Evolution of Ukrainian weighing rituals (based on folklore materials)]*. (Author's abstract. dis. cand. philol. sciences). Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka.
11. Matushenko, V.B. (2009). *Suchasne vesillia v konteksti ukraïnskoi obriadovoi kultury [Modern wedding in the context of Ukrainian ceremonial culture]*. Kyiv: Stylos, 2009.
12. Melnyk, E.A. (2013). Rytual yak zasib stvorennia stereotypi v kulturnykh form spilkuvannia ta povedinky [Ritual as a means of creating stereotypes of cultural forms of communication and behavior]. *Humanitarnyi chasopys*, 1, 62–67. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2013_1_10
13. Melnyk, E.A. (2011). *Rytual yak fenomen komunikatyvnoi kultury (chastyna I) [Ritual as a phenomenon of communicative culture (part I)]*. *Humanitarnyi chasopys*, 3, 42–51. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2011_3_8
14. Nastoiashcha, K.V. (2019). Obriad, rytual, norma i pravlylo: komparatyvnyi analiz obraziv zviazku v teorii praktyk [Rite, ritual, norm and rule: a comparative analysis of communication images in the theory of practices]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 3(42), 81–91.
15. Nesen, I. I. (2004). *Vesilnyi rytual Tsentralnoho Polissia: tradytiina struktura ta reliktovi formy (seredyna XIX – XX st.) [Wedding ritual of Central Polissya: traditional structure and relict forms (middle of the XIX – XX centuries)]*. Kyiv: Tsentrazhky stukulturnoi spadshchyny vid nadzvychainykh sytuatsii.
16. Nivnia, H.O. (2018). *Rytual yak symbolichna forma sotsialnoi komunikatsii [Ritual as a symbolic form of social communication]*. (Dis. cand. philos. science). Odessa: Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K.D. Ushynskoho.
17. Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Slovyk ukraïnskoi movy (1970–1970) [Dictionary of the Ukrainian language (1970–1970)]* (Vol. 5, pp. 574). Kyiv: Naukova dumka.
18. Shcherbina, I.V. (2001). *Ukraïnske vesillia yak etnokulturnyi fenomen (na materialakh slobozhanskoï obriadovo-pisennoi tradytii) [Ukrainian wedding as an ethnocultural phenomenon (based on the Slobozhansky ritual and song tradition)]*. (Author's ref. dis. cand. art critic.). Kharkiv: Khark. derzh. akad. Kultury.

19. Buchowski, M. (1999). Rite – Ritual – Ceremony. *Studies of Integral Culture*, 2, 12–17.
20. Fardon, R. (2004). *Douglas [née Tew], Dame (Margaret) Mary*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/98779>
21. Hubbs, C.L. (1943). Evolution the new synthesis. *American Naturalist*, 77(771), 365–68. Retrieved from <https://doi.org/10.1086/281134>. JSTOR 2457394
22. Jacobson, D. (1991). *Reading ethnography*. New York: State University of New York Press.
23. Lewis, G. (1980). *Days of Shining Red. An Essay of Understanding Ritual*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Mayerchik, M. (1999). Rituals of the Family Cycle in the Light of the Model of Passage. *Studies of Integral Cultural*, 2, 18–31.